

UDK 28-472(049.3)

Primljeno: 15. 12. 2020.

Stručni rad
Professional paper

Rusmir Šadić

UTEMELJUJUĆI DUHOVNI AUTORITET OSMANSKOG DRUŠTVA

(Ahmed Zildžić: *I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn ‘Arabi*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2020)

Šta je prijatelj a *šta* neprijatelj? Nema sumnje da je to mnogo teže pitanje od onog *ko* je prijatelj a *ko* neprijatelj. Pa kakav god odgovor da bio jedno je sigurno: asocijacije i moguća značenja su brojna. I dok jednima ti pojmovi predstavljaju asocijaciju na Schmittovu *Političku teologiju* i njegovo „poigravanje“ s tim dvojcem, drugi pomišljaju na Jacquesa Derridu i *Politike prijateljstva*. Ipak, unutarnja suprostavljenost tih pojmova neke će voditi ka ozbiljenima ezoterijskog unutar područja egzoterijskog, dovodeći na taj način mišljenje i djelo Ibn ‘Arabija u povijesni i društveni kontekst. I upravo će autor izvrsne studije, Ahmed Zildžić, u liku tog muslimanskog teozofa *par excellence* vidjeti i prijatelja i neprijatelja, kakvim se „pokazivao“ za one koji su o njemu htjeli misliti ili su barem mislili da o njemu mogu misliti.

U nedavno objavljenoj knjizi *I prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn ‘Arabi*, autor se bavi pitanjem legitimiteta Ibn ‘Arabijeva mišljenja unutar muslimanske zajednice posredstvom rekonstrukcije njegove duhovne genealogije, procesa formalne edukacije, usaglašenosti karakterističnih elemenata njegova učenja sa važećim interpretacijama ortodoksnog islama, te njegovom upućenošću u klasične discipline islamskog učenja. Drugi dio knjige se bavi pitanjem „pristunosti“ Ibn ‘Arabijeva učenja unutar rane osmanske učenosti, mogućeg utjecaja na kasniji intelektualni i duhovni razvoj osmanskog društva, kao i pravnih mišljenja osmanskih kadija koje donose važeći sud o valjanosti Šejhova nauka.

Na temelju prvorazrednih izvora, detaljne eksplikacije sadržaja Ibn ‘Arabijeve *idžaze*, koja nudi obilje autobiografskih podataka, kao i analize pojedinih elemenata djela *Ruh al-qudus*, autor će nedvojbeno naznačiti snažnu upućenost teozofa iz Mursije u tradiciju islamskog učenja, te vezanost za brojne autoritete pred kojima je prolazio proces formalne edukacije.

Pa iako će određeni elementi njegova nauka, a prije svega teorija o transcendentnom jedinstvu egzistencije i učenje o savršenom čovjeku, naići na kritiku određenih vjerskih krugova i literarista iz reda učenjaka, njegovo djelo je pronašlo vlastiti put unutar duhovne tradicije muslimana, te se konstituiralo kao supstancijalno važan element sufizma, koji bi bez njegova nauka, čini se, teško bio zamisliv. I dok su pojedinci pjenili nad pojedinim recima njegova djela *Tarjuman al-ašwaq* i kritizirali primaran izvor autorove motivacije ali i oslonjenost na mističnu poeziju, autor pokazuje kako je Ibn Arabijeva misao lagano postajala konstitutivnim dijelom intelektualne tradicije islama i vodila kreiranju takvog duhovnog ambijenta u kome će ime *Doctora maximusa* postati sinonim za pojam sufizma.

Ibn ‘Arabijevo učenje je bilo pristuno na području Anadolije i prije samog osnivanja Osmanske dinastije. Naime, autor nas upoznaje za poverenim putovanjima i dužim zadržavanjima Ibn ‘Arabija na području Anadolije. Bilo je to vrijeme vladavine Seldžuka. Osim Konye, Šayh al-Akbar je obitavao i u Sivasu i Malatji, gdje je dovršio pisanje djela *Tardžuman al-ašwaq*. Ipak, ozbiljnijem širenju njegova učenja na području Anadolije doprinijet će njegov najpoznatiji učenik i interpretator njegove misli Sadr al-Din Qonyewi. On će imati ulogu kodifikatora Šejhovog učenja i utemeljitelja najznačajnijeg interpretativnog toka ekberijanske tradicije. Utjecaj i potonje širenje Ibn ‘Arabijeva učenja kretat će se preko Mu’ayyad al-Din al-Gandija, Abd al-Razzaqa al-Qašanija i Dawuda al-Qaysarija koji će biti spona između seldžučkog i osmanskog perioda. Ime Dawuda al-Qaysarija, kao autora čuvenog komentara *Fususa*, važno je i zbog činjenice da je riječ o učenjaku koji je elemente ekberijanske tradicije ugradio u okvire osmanskog intelektualnog života, budući da je imao priliku biti glavni predavač na prvoj osmanskoj obrazovnoj instituciji, medresi Orhaniji. Liniju nepopustljivog prenošenja i dosljednog čuvanja ekberijanske tradicije preuzet će Mulla Fenari koji će kao voditelj nove medrese u Bursi i prvi osmanski muftija uopće, snažno utemeljiti Ibn Arabijev nauk unutar intelektualnog i duhovnog miljea rane osmanske države. Analiza tih povijesnih okolnosti i lanca duhovne genealogije ekberijanske škole sufizma, predmet je drugog poglavlja ove studije.

Prisutnost i utjecaj Ibn Arabija nastavljeni su otkrivanjem djela *Šajara*, koje su osmanski intelektualni krugovi vezivali za ime andaluzijskog učenjaka. Analiza

povijesnih okolnosti, sadržaja čuvene *Šajare* i njena autorstva, kao i implikacija društveno-političkog konteksta bit će predmet interesa Ahmeda Zildžića u trećem poglavlju. Naime, riječ je o tekstu koji je u vidu mističnog predskazanja već nagovijestio dolazak Osmanlija koji su bili „poslani“ uspostaviti novo doba. Osmanlije su prepoznati pod pojmom „čestiti robovi“, među kojima su pojedini odabrani da iste predvode ka „punini vremena“. Iskazom „kad *sin* uđe u *šin*“, što je pročitano kao sultan Selimovo osvajanje Šama, nagoviješteno je otkrivanje Ibn ‘Arabijeva groba. Time je postignut dvostruki efekat. Ne samo da je Šayh al-Akbar nagovijestio Selimovo osvajanje i zabilježio ono što je u mističnoj viziji otkriveno, nego predvodnik Osmanlija ima čast biti onaj koji otkriva i ukazuje na duhovni autoritet Ibn ‘Arabija. Uspostavljanjem ove veze, kako primjećuje i sam autor, osmanska vlast je zadobila dodatni legitimitet dok je lik Ibn ‘Arabija još snažnije inkorporiran u temeljnu strukturu osmanskog duhovnog i društvenog ambijenta. Titule *sahib al-qiran* i *sahib al-zaman*, koje su označavale posebnu vrstu ovostranog i onostranog autoriteta, bile su pripremljene za osmanskog sultana. S druge strane, snaga duhovnog autoriteta Ibn ‘Arabija iskorištena je kako bi bila „otkrivena veličina“ onog ko je trebao uspostaviti novo doba. Unatoč činjenici što su pojedini savremeni istraživači sa Zapada doveli u pitanje izvornost i autorstvo navedenog teksta, to više nije bilo važno. Suštinski cilj je bio postignut.

Posljednje poglavlje autor posvećuje ulasku ekberijanskog teozofskog učenja u osmanski pravni diskurs, primarno se referirajući na fetve različitih obnašatelja funkcije šejhul-islama. Naime, autor pokazuje kako se Ibn ‘Arabi našao u samom središtu „rasprave“ muslimanskih pravnika o usklađenosti njegovih učenja, dominantno iznesenih u *Fusus* i *Futuhatu*, sa doktrinarnim učenjem islama ili pak onim što se kroz tradiciju kao takvo razumjevalo. Tekst pokazuje odobravajući stav većine potpisnika *fetvi*, koji su ukazivali na semantičku višeslojevitost Ibn ‘Arabijeva teksta, nužnost poznavanja određenih metafizičkih kategorija i pojmova od strane čitatelja, te njegov nedvojbeno veliki povijesni značaj za intelektualnu i duhovnu tradiciju islama. Između prvih i potonjih koji o Ibn ‘Arabiju govore u superlativu, bilo je i onih, kako Zildžić navodi, koji su pod utjecajem općepoznatih stavova Ibn Taymijine škole iznijeli svoje negativno mišljenje o određenim učenjima andaluzijskog sufije.

Ipak, to nije moglo dovesti u pitanje snažnu ukorijenjenost njegova metafizičkog nauka unutar osmanskog društva, čije izdanke je moguće vidjeti u nesvakidašnjoj prisutnosti sufijske tradicije i svjetonazora među kasnijim generacijama Osmanlija, ali i među znanstvenicima modernog doba koji su vlastiti istraživački angažman

usmjerili ka njegovu opusu. Konačno, knjiga *Prijatelj i neprijatelj: rano osmansko društvo i Ibn 'Arabi*, izvrsnog istraživača i obećavajućeg znanstvenika mlađe generacije Ahmeda Zildžića, izniman je doprinos širem razviđanju povijesne uloge slavnog Andaluzanina i važnosti njegova teozofskog mišljenja za ukupnu misleću tradiciju islama.

Adresa autora
Authors' address

Rusmir Šadić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
rusmir.sadic@untz.ba